

Den svenska kulturen presenterad i läroboksserien *Premiär*

Niina Lehtinen
Tammerfors universitet
Institut för språk- och
översättningsvetenskap
Nordiska språk
Avhandling pro gradu
Maj 2009

Tutkielmassani pyrin selvittämään, millaisen kuvan oppilas saa Ruotsin kulttuurista ruotsin kielen oppikirjojen kautta. Materiaalina tutkielmassa käytetään suomalaisissa yläkouluissa käytössä olevaa Premiär-kirjasarjaa. Koska kirjasarja on yksi uusimmista ruotsin kielen kirjasarjoista, kertoo se hyvin juuri tämän päivän tilanteesta.

Kulttuuri käsitteenä on hyvin monimerkityksinen ja voidaan siis ymmärtää monella eri tavalla. Tutkielman aluksi pyrin kartoittamaan käsitteen eri merkityksiä mahdollisimman monipuolisesti, jotta itse oppikirjoja tutkiessa on mahdollista ottaa huomioon kaikki mahdolliset kulttuuriin kuuluvat ilmiöt. Käsittelen myös pohjoismaisen ja ruotsalaisen kulttuurin sisältöjä sekä kulttuurin yhteyksiä kielenopettamiseen.

Tutkielmassa otetaan huomioon sekä implisiittinen että eksplisiittinen informaatio liittyen Ruotsin kulttuuriin. Tietoa voi löytyä sekä oppikirjan tekstistä että kuvista. Olen luonut kulttuurin eri osa-alueista kategoriamallin, johonka kuuluvat seuraavat aihealueet: väestö, yhteiskunta, maantiede, taide, perinteet, urheilu, elämäkatsomus, elinkeinoelämä, tekniikka, historia sekä yhteiskunnan negatiiviset ilmiöt. Oppikirjoista pyritään siis keräämään kaikki näihin aihealueisiin liittyvä tieto. Tutkielma on kvalitatiivinen ja deskriptiivinen, eli pyrkii kuvailemaan oppikirjojen välittämää kulttuurikuvaa.

Yksi tutkimusaihe oli pyrkiä selvittämään, mitä aiheita oppikirjoissa käsitellään enemmän ja mitä vähemmän tai ei ollenkaan. Voitiin todeta, että oppikirjoissa ei käsitellä juuri lainkaan muita kulttuureja ja muiden kulttuurien edustajia osana ruotsalaista yhteiskuntaa. Myöskään historiaan liittyviä ja negatiivisia yhteiskunnallisia ilmiöitä ei käsitellä paljon. Sen sijaan ruotsalaista popmusiikkia, Tukholmaa kaupunkina ja kansainvälistä yhteistyötä käsitellään useammassakin tekstissä. Myös teknologian merkitystä informaation lähteenä ja ihmisten välisen kanssakäymisen välineenä korostetaan. Kulttuuri tässä työssä käsitetään hyvin laajasti ja tämä näkyy analyysivälineenä käytetyssä kategoriamallissa. Koska oppikirjoista löytyy tietoa jokaisesta kategoriamallin osa-alueesta, voidaan todeta, että Premiär-kirjasarjassa käsitellään Ruotsin kulttuuria suhteellisen laajasti ja monipuolisesti.

Tutkielma sisältää myös osion, jossa tarkastellaan kulttuuri-informaation jakautumista yksittäisen oppikirjan eri osien välillä, eli teksteissä, inforuuduissa ja musiikkikappaleissa. Lopputuloksena voitiin todeta, että eniten kulttuuritietoa löytyy inforuuduista.

Innehåll

1 Inledning.....	4
2 Vad är kultur?.....	4
2.1 Språk och kommunikation som speciella kulturmarkörer.....	9
2.2 Kulturella stereotyper och fördomar.....	11
3 Nordisk kultur.....	13
4 Svensk kultur.....	13
5 Kultur i undervisningen.....	16
5.1 Kulturen i läroplanen och i läroboksserien Premiär.....	17
5.2 ”Det visuella språket”.....	17
6 Undersökning: den svenska kulturen presenterad i läroboksserien Premiär...18	
6.1 Syfte.....	18
6.2 Material och metod.....	19
6.3 Om olika kategorier.....	20
6.4 Analys.....	22
6.4.1 Kulturinformation i olika sektorer av läroböckerna.....	22
6.4.2 Förekomst av olika kulturföreteelser.....	24
7 Diskussion och sammanfattning.....	33
Primärlitteratur.....	36
Sekundärlitteratur.....	36
Bilagor.....	39

1 Inledning

Kultur i sig är ett abstrakt och mångdimensionellt begrepp och svårt att kort förklara vad som egentligen menas med ordet. Kultur är någonting som kan beskrivas som offentlig, gemensam och kollektiv och har att göra med värderingar, attityder, tro, beteendemönster, sedvänjor och regler under en viss tid och inom ett visst område. Kultur kan förbindas med många begrep som till exempel *kulturellt arv*, *socialt kapital*, *subkulturer*, *finkultur* och *folkkultur*. Man kan definiera kultur som sociala "samspelsregler" och göra skillnad mellan *normativa* och *deskriptiva* kulturbegrepp. När allt kommer omkring finns det alltså många olika definitioner på kultur. Av detta skäl är kultur också ett mycket intressant tema att undersöka. Ett motiv för mitt temaval har alltså varit att jag ville lära känna ordets teoretiska bakgrund och betydelse. Jag är också intresserad av hur kulturen blir presenterad och representerad i läroböcker i svenska. Finns det bara samma gamla stereotyper som eleverna till största delen redan känner eller lär man kanske någonting helt nytt och överraskande?

I min avhandling pro gradu studerar jag hur den svenska kulturen är presenterad i svenska läroböcker som används i finska högstudier. I den teoretiska delen behandlar jag teman som kultur, nordisk kultur, svensk kultur, stereotyper och fördomar samt kulturen i undervisningen. Syftet är att ge en omfattande bild av vad kultur är och speciellt vad som menas med den svenska kulturen. I undersökningen används läroboksserien *Premiär* som innefattar tre textböcker och avsikten är att samla alla kulturella företeelser som framträder i de tre läroböckerna. I undersökningen studerar jag vilka delområden i Sverige-bilden som belyses, alltså vilka detaljer och drag som lyfts fram. Jag undersöker både texter och bilder i fråga om till exempel följande svenska kulturfaktorer: svenska traditioner, konstarter, svenskt samhälle, berömda svenskar, geografi, turistmål och sevärdheter.

2 Vad är kultur?

Det kan vara svårt att definiera ett så mångtydigt begrepp som kultur. För det första kan kulturbegreppet ha en mycket bred användning inom ett samhälle eller ett land och kan i olika sammanhang definieras på olika sätt. För det andra uppfattar människor i olika länder ordet på många olika sätt. Alla människor har något slags uppfattning om vad som är kultur. Trots detta är det ofta svårt att försöka beskriva med egna ord vad som omfattas med ordet *kultur*. I det här kapitlet försöker jag definiera begreppet kultur så mångsidigt som möjligt för kultur är ju huvudtemat i min undersökning. Det är också viktigt att kunna förstå de olika delarna av kultur för

att kunna skapa en kategorimodell för olika kulturföreteelser. Den kategorimodellen används som analysmedel i min undersökning och finns som bilaga i slutet av undersökningen.

Norstedts svenska ordbok definierar begreppet på följande sätt: kultur är ”form i vilken (viss) större grupp människor ordnar sin försörjning och organiserar gemensamma angelägenheter på samhällslig nivå”. En annorlunda definition av Norstedts omfattar kultur som sammanfattning av allt som skapats av människor för att ge (högre) andliga upplevelser särskilt om konst, litteratur, musik men också om vetenskap. Enligt Norstedts bestämmer kultur också sedvänjor och regler för gott uppträdande i allmänhet eller under en viss tid, inom ett visst område osv. (Norstedts svensk ordbok: 643.)

Svante Beckman som är professor i Teknik och social förändring vid Linköpings universitet och hans forskningsriktningar är kultursektorutveckling och kulturarbete, museer och kulturarv samt allmän kulturteori (Internetkälla 1). Kultur som ett ursprungligen latinskt ord och med betydelsen ”odling” avsåg aktiviteten, produktionen, processen, resultatet och ackumuleringen av odling. Genom abstraktion från odling kunde kulturen i äldre tid identifieras med *konsternas* område, och som på odling och odlingsprodukter inriktade begrepp har kultur kommit att användas också för att karaktärisera *individer* och *grupp* som bärare och utövare av kultur. Genom generalisering kan kultur ställas mot natur och i detta sammanhang menas med kultur allt *mänskligt skapande* och med detta hänvisar Beckman (2003) till *finkulturen* som behandlas senare. En annan väsentlig betydelse av ordet kultur eller odling har från början också varit *bildning*, *kultivering* och *civilisering* hos individer och samhällsklasser. (Beckman 2003: 42–43.)

I sin avhandling pro gradu ”Kära dagbok – kulturella stereotyper i studerandes skildrade erfarenheter av internationell projektbaserad industri” undersöker Ruth Illman kulturella stereotypierna som kommer fram i fem dagböcker av studerande i Åbo akademi som vistats på byggarbetsplatser runt om i världen (Illman 2000: 1–4). Illman (2000) jämför kultur med kartor och har lyckats i att med denna skildring samla ihop alla de väsentliga delarna av kultur:

”Kulturer liknas vid kartor, kartor över vad som inom en given gemenskap anses meningsfullt, värt att organisera sitt liv och sin verklighet omkring. Med denna vår egen kulturella karta stadigt i näven beger vi oss ut i världen, och där, mitt i det ”annorlunda” och ”främmande” är just denna karta det som organiserar

erfarenheterna och gör dem meningsfulla. Kulturens karta ger oss stadig mark under fötterna då vi försöker förstå oss på den mångfasetterade och multikulturella värld [...] Att närma sig en annan kultur blir då att försöka förstå de inre kartor enligt vilka människor inom just den kulturen navigerar och vilka de mål är som dessa människor strävar efter” (Illman 2000: 1).

Illman (2000: 20, citerar Scheiter 1997: 29) presenterar ett belysande sätt att dela kulturbegreppet i tre olika delar. Denna tredelade kultursyn innefattar idémässig, rituell och materiell dimension. I den idémässiga dimensionen ligger tro, värderingar, attityder och beteendemönster, med den rituella dimensionen åsyftas det kulturella arvet och den materiella dimensionen står i sin tur för olika föremål, språk, mat, kläder och musik. Åke Daun är professor emeritus i etnologi vid Stockholms universitet (internetkälla 2). I fråga om den idémässiga dimensionen och om värderingar är enligt Daun (1989: 28) både barn och vuxna ständigt utsatta för utifrån kommande budskap, som ger dem värderingar (åsikter, smak, tyckanden, prioriteringar, nedvärderingar osv.) och även omformar de värderingar som de redan har. Grundläggande för utformandet av värderingar är att människor tenderar att hålla fast vid det välbekanta, vid en redan given miljö och livsform som man vant sig vid. Man ifrågasätter inte så lätt de vanor som man har i den egna kulturen och man växlar inte lätt från en vana eller ett handlingsmönster till en helt annorlunda vana. Som en följd av detta är alltså olika kulturer olika.

Karl-Olov Arnstberg är professor i etnologi vid Stockholms universitet, folklivsforskare vid Södertörns högskola och känd som en debattör och kommentator i frågor som rör bland annat romer, politisk korrekthet och migrationspolitik (Internetkälla 3). Arnstberg (1993: 26–27) ställer sig kritisk mot teorin att kultur baserar sig på delade värderingar och erfarenheter. Efter den här gamla och allmänna teorin blir människor som lever under samma vardagsvillkor lika varandra och kommer att tycka och tänka ungefär likadant. Arnstberg motiverar sin kritiska synpunkt på följande sätt: För den som antar att delade erfarenheter och värderingar är kärnan i kulturen och att ”kulturen är motorn i samhällsbygget” blir resultatet en oförmåga att se de stora kulturella sammanhangen. Exempelvis i en storstad visar sig teorin omöjlig. I en stad finns det ju ett antal olika gemenskaper och en mängd delkulturer, där olika värdesystem överlappar varandra och några t.o.m. står i direkt konflikt med varandra. En annan vanlig, och enligt Arnstberg (1993: 27) också bättre definition av kultur hävdar att kulturen inte är det som människor har inne i sina huvuden i form av värderingar, utan någonting offentligt och gemensamt. Här hänvisar Arnstberg till kollektiv mening och kollektivt medvetande, alltså ett slags delat meningsspektiv: Kultur är ”det som du vet att jag vet att du vet” (Arnstberg

1993: 27). Just ordet *mening* är i denna kultursyn centralt och har sin betydelse endast i sociala relationer där alla deltagarna har gemensam förståelse för varandras handlingar. När allt kommer omkring är det mycket intressant att fundera över var kulturen finns, alltså inne i människors huvuden, mellan människor, eller kanske bara i de böcker som forskare skriver (Arnstberg 1993: 26–27).

Men vad menas egentligen med det mycket abstrakta begreppet *kulturellt arv*? Enligt Illman (2000) kan kulturen å ena sidan ses som ett socialt kapital som individen övertar från tidigare generationer. Å andra sidan innefattar kulturen individens roll som engagerad aktör i sammanhanget, en aktör som kan utforma på nytt sätt eller rentav förkasta delar av det förmedlade sociala kulturarvet. Med andra ord påverkas personer som hör till en specifik kulturkrets inte enbart av *en* tradition utan influeras dessutom av många andra subkulturer som de här personerna också är medlemmar av. (Illman 2000: 20, citerar Kuada et al. 1997: 165.) Också Sörlin (2003: 22) nämner begreppet socialt kapital och också enligt honom hör kultur och socialt kapital fast ihop. I fråga om socialt kapital gäller det "[...] kollektiv inläring, överföring av normer mellan generationerna, härmning och upprepning av beteenden och hållningar" (Sörlin 2003: 22).

Man kan försöka förklara kulturbegrepp också genom att göra skillnad mellan *normativa* och *deskriptiva* kulturbegrepp. Det normativa kulturbegreppet pekar ut det önskvärda, det som man tycker är bra. Med hjälp av normativa kulturbegrepp är det möjligt att skapa kvalitetsgränser. Vissa aktiviteter och företeelser som kan sorteras in under rubriken kultur ska gynnas medan samtidigt andra som inte hör till denna kultur måste bekämpas. Viktigast inom den normativa kulturen är *finkulturen*. Det är finkulturen som framträder på tidningarnas kultursidor och som avhandlas i televisionens och radions olika kulturprogram. Och det är för denna kultur som städer bygger konserthus, teatrar, kulturhus osv. Kultur blir alltså ett begrepp som slutligen betyder precis detsamma som t.ex. sådana företeelser som litteratur, musik och dans, teater, film och konst. (Arnstberg 1993: 12.) Sörlin (2003: 14–15) hänvisar till samma företeelser när han skriver om statligt skapade kulturinstitutioner och preciserar att ett viktigt motiv för denna form av kulturstödjande verksamhet har tidigare varit nationellt och delvis t.o.m. nationalistiskt.

Arnstberg (1993: 16) vill göra en tydlig skillnad mellan *finkultur* och *folkkultur* som båda har normativ karaktär: "Medan finkultur är på ständig jakt efter nyskapelser, så är folkkulturen snål och misstänksam mot det nya" (Arnstberg 1993: 16). Idén i folkkulturen är alltså att man ska bygga, klä sig, dansa och spela som man gjort förr. Gränsen mellan finkultur och folkkultur är inte absolut

eftersom båda har en normativ strävan och eftersom båda förändrat sig under tidens lopp. Exempelvis var jazzen en gång farlig för finkulturen och dragspelsmusik för folkkulturen. Faktum är att båda företeelserna utvecklar sig hela tiden och samma slag av acceptansprocesser finns inom båda sektorerna. (Arnstberg 1993: 16.)

Enligt Sörlin (2003) har det moderna kulturbegreppet uppkommit under renässansen, då en världslig kultur skildes ut från kyrkans, och då en konstnärlig identitet började skiljas ut från hantverket. Han påpekar att kultur efter hand har blivit ett begrepp för distinktioner: mellan högt och lågt, mellan bildat och obildat, mellan de utvecklade och de icke utvecklade. Kultur har alltså blivit något som samhällets övre skikt förfogar över. Även om Sörlin inte nämner begreppet finkultur, handlar det tydligt här om samma fenomen. (Sörlin 2003: 13.)

Vid sidan av de dominerande normativa kulturbegreppen finns det deskriptiva kulturbegrepp. Den viktigaste skillnaden är att det deskriptiva kulturbegreppet inte drar någon gräns mellan kultur och okultur. Grundinställningen är att kulturen ska beskrivas och analyseras istället för att bedömas. Med andra ord försöker det deskriptiva kulturbegreppet alltså bara beskriva och förstå olika händelser och fenomen i en kultur så väl som möjligt. (Arnstberg 1993: 16–17.)

Kultur kan också ses som *regelkompetens*. Alla vet vi ungefär vad som menas med regler. Reglerna är sådant vi följer i vårt vardagsliv, från lagar och förordningar till uttalade sociala ”samspelsregler”. Det finns alltså regler i alla möjliga sammanhang och för den som försöker förstå några kulturella företeelser eller bete sig riktigt i en viss kultur sker det enligt Arnstberg (1993) enklast genom en kartläggning av reglerna. Det är ändå inte alltid så lätt. Reglerna blir speciellt då synliga när de håller på att förändras eller när det råder osäkerhet om vilka regler som gäller. Exempelvis finns det många sådana ”hemmeregler” som hela tiden breder ut sig till olika kulturer, t.ex. att ta av sig skorna och gå i strumpor eller tofflor hemma. (Arnstberg 1993: 22–23.)

Enligt Swahn (2000: 8–11) hör festsederna till de mest spektakulära yttringarna av traditionell kultur och spelar därför en viktig roll i de flesta skildringar av denna. Vad är då egentligen en fest? För det första nämner Swahn festens karaktär av någonting som avviker från vardagen. Man äter och dricker mera eller annorlunda, klär sig annorlunda och umgås med andra människor än dem man träffar till vardags. Festen innebär som en mycket viktig del också en social gemenskap och samvaro. Det finns ändå många olika slags fester, och sättet att fira varierar också mycket och därför är det inte klokt att definiera begreppet för grundligt. Slutligen är sättet att festa enligt Swahn en avspegling av det

samhälle man lever i. Som viktiga eller större svenska fester nämner Swahn (2000: 8–11) t.ex. nyårsafton, påsk, midsommardag, nationaldag, Luciadag och jul. I Sverige brukar man också fira sådana ”vanliga” fester som bröllop, födelsedag och namnsdag. I detta sammanhang måste man komma ihåg att även om dessa fester firas i många olika länder är de alltså inte typiska svenska fester, utan varierar enligt de vanor och sätt som man har i firandet mellan olika länder. Det svenska sättet att fira bröllop är alltså säkert mycket annorlunda än t.ex. det ryska.

2.1 Språk och kommunikation som speciella kulturmarkörer

Språket är en viktig del av kulturen. Det är ändå inte bara språket som skiljer folk och nationer utan också olika föreställningar, sedvänjor, rutiner och normer. Samtidigt reglerar dessa språkbruket och bildar i varje kultur en del av den kollektiva verkligheten i vilken varje enskild medlem värderar händelseförloppet i sin egen omgivning. (Lehtonen 1990: 9.) Språket och andra kulturföreteelser bildar alltså tillsammans en helhet som inte kan tas isär. Jean-François Battail är professor vid universitetet Sorbonne IV, Paris, och har i en rad essäer, skrifter och böcker studerat Sveriges och Nordens kulturella och vetenskapliga relationer till det övriga Europa (Internetkälla 4). Också professor Battail (1990: 31) betonar att sådana tider är förbi när man generellt hade en mekanisk syn enligt vilken språket i sig bildade en egen värld och kulturen en annan. Också i utbildningen borde man enligt Battail (1990: 31) av detta skäl sätta kulturen i centrum och förbinda de rent språkliga delarna fast till detta sammanhang.

Torrkulla (2002) betonar att alla våra känslor, tankar, upplevelser, omdömen och handlingar är sammanhangsbundna. Livsvärlden och dess nätverk av relationer, såväl spontana handlingar som enskilda vanor och ovanor, institutionella bruk och kulturella traditioner bildar tillsammans ett enhetligt meningssammanhang och på så sätt uppkommer den för en kultur kännetecknande *enhetligheten*. Kulturen är ett mångdimensionellt nätverk av verksamheter och relationer, där ting, platser, situationer, personer, handlingar, föreställningar, vanor och traditioner tillsammans bildar en *helhet*. När det gäller kulturen är det lika viktigt som att betona sammanhangsbundenheten att ta hänsyn också till språkbundenheten, d.v.s. att människan som en social varelse väsentligen är en språklig varelse. (Torrkulla 2002: 12-17.) Lehtonen (1990: 11) påpekar att först då man har råkat in i en främmande kultur lägger man egentligen märke till hur normerat och rituellt beteendet och språkbruket är i många vardagssituationer. Hur man hälsar på varandra, hur man tilltalar någon, tackar någon, hur man hövligt ber om något, vad man säger när man möts eller skiljs osv. kan skilja sig otroligt mycket i olika kulturer. Att bryta mot dessa beteendenormer inom en främmande kultur

kan vara ödesdigert eftersom avvikelser från det normala får i den andra partens ögon en speciell tolkning. Motparten måste på något sätt förklara för sig själv varför gästen inte tackade för maten, inte frågade efter barnens hälsa osv. Det är en ganska intressant detalj att ju bättre gästen kan värdfolkets språk, men inte den språkliga kulturen, desto svårare är det för värdfolket att kunna tolka det ovanliga beteendet som någonting som har att göra med den främmande kulturen av gästen och inte till exempel som oartigt beteende. (Lehtonen 1990: 11.)

Också många andra forskare har funnit att en främlings grammatikfel eller egentliga språkfel lätt blir accepterade av samhället eftersom man förstår att det är en följd av bristande kunskaper i språket. Men det är mycket svårare att förstå avvikelser från de normer som har att göra med språkets pragmatik eller symboliska handling i allmänhet. Det är just dessa regler som bestämmer vilka slags språkliga handlingar som anses vara normala, logiska, förnuftiga eller relevanta inom en viss kultur. Det vill säga att en person som gör grammatikfel kanske anses vara en "dålig talare", men den som inte följer samhällets pragmatiska normer blir lätt dömd som ovänlig, ytlig, aggressiv, fientlig eller på något annat negativt sätt. (Lehtonen 1990: 14.)

Anita Ekwall är konsult, chefsutbildare, författare, föredragshållare och företagsledare. Hennes föredrag handlar om kulturskillnader och företagskulturella strategier, om olika affärskulturer och om skillnader i organisation och ledarskap. (Internetkälla 5.) Ekwall Och Karlsson (1999: 43–44) konstaterar att olika språk är en viktig del av kulturella särdrag i olika länder. Till exempel är svenska och finska till struktur, syntax och uttal fullkomligt olika varandra. Detta beror på att svenskan tillhör den indoeuropeiska språkgruppen medan finskan hör till den finsk-ugriska språkgruppen. Med andra ord står språk som till exempel spanska mycket närmare svenskan än finskan gör och av detta skäl är svenskan också lättare att lära sig för spanjorer. Ekwall och Karlsson (1999: 43–44) vill med detta exempel visa att man inte får anta att svenskan är lätt att lära sig för en finne eftersom Sverige är vårt grannland. Här bör också tas hänsyn till skolvärlden och svenskundervisningen.

I nästa kapitel behandlar jag stereotypier. När man funderar på stereotypier och språkbruk eller kommunikation är det lätt att finna sammanhang mellan dessa två kulturfaktorer. Stereotypiernas negativa inverkan på kommunikationen mellan olika kulturer baserar sig på att den som kommunicerar söker bekräftelse på sina stereotypier i en kommunikationssituation. Till exempel en finländare som tycker att svenskarna är högfärdiga kommer förmodligen att observera sådana drag i svenskarnas beteende som stärker hans negativa förväntningar. (Lehtonen 1990: 18.)

2.2 Kulturella stereotyper och fördomar

Illman (2000) vill i sin undersökning använda ordet (kulturell) *stereotypi* i stället för *fördom* och genom att motivera detta val definierar hon också begreppen på ett omfattande sätt. För det första har ordet *fördom* enligt Illman en starkt negativ klang. En annan orsak till att hon i sin avhandling använder termen *stereotypi* är att hon ser stereotypierna som en vidare, mer allmänmänsklig företeelse och därmed också som ett mer neutralt ord än *fördom*. Hon tillägger att ordet *stereotypi* ändå i vissa sammanhang har potential att utvecklas till regelrätta fördomar och rasism. Enligt Illman skulle *generalisering* också vara ett passande ord men begreppet *kliché* vill hon undvika eftersom meningen då blir för ytlig och närmar sig skämthistoriernas termer. (Illman 2000: 2.)

Illman (2000: 2) konstaterar att de kulturella stereotypierna egentligen har att göra med människans grundbehov. Här anses behovet att kunna förstå sig på världen och att kunna göra den förnuftig och meningsfull för sig, med andra ord behovet att orientera sig meningsfullt i tillvaron. Illman (2000: 21, citerar Allport 1986: 191f) vill ändå betona att ett sådant tankesätt för att skapa stereotyper är långt mera komplicerat än att bara ordna upp världen i kategorier. Det handlar också om att knyta ihop de skapade kategorierna med en värdering, det vill säga att förse kategorierna med en idémässig stämpel. Ofta har de också en bestämd känslomässig laddning. Här är det viktigt att notera att det handlar om en inställning som inte bara är en människans privata åsikt utan som delas av flera olika individer: inställningen har en social karaktär. Man kan alltså tala om kulturella stereotyper och därmed avse att stereotypierna ofta bestäms av en viss kulturs prägel. (Illman 2000: 21, citerar Berger 1999: 135.)

Illman (2000: 22, citerar Berger 1999: 135) konstaterar att det problematiska med stereotypierna är att man generaliserar en antagen egenskap till att gälla alla medlemmar av en grupp. Stereotypierna kan vara positiva, blandade eller negativa, men de är alltid förenklingar. Detta leder till att de hindrar människor från att se individer som de egentligen är. Ett annat problem är också att det är normalt att ju mindre kunskap man har om en specifik individ, desto sannolikare är det att man tillskriver den här individen de stereotypa drag som man anser vara karakteristiska för den grupp som individen räknas tillhöra. (Illman 2000: 56, citerar Brown 1995: 84f.) Med andra ord är det på sätt och vis orättvist mot den individen, speciellt om denna hör till gruppen som man har negativa inställningar till och negativa fördomar om. I en sådan situation vill ingen ofta lära känna den personen och således har han inte ens en chans att visa att fördomarna inte angår just honom.

Stereotypifieringar kan också ses som sociala processer som utvecklas genom olika relationer mellan människor. Genom att förenkla erfarenheter och vardagsvanor utvecklar människan sina stereotyper och när dessa en gång blivit en del av hennes tankesystem är de svåra att förändra. Vi ärver våra stereotyper via den sociala miljö där vi växer upp och genom den socialiseringsprocess som gör oss till medlemmar av den kultur vi anser som vår egen. Den här processen fortgår både på en medveten och en omedveten nivå. (Illman 2000: 22, citerar Ahmadi et al. 1999: 2.)

Illman (2000: 26) studerar i sin undersökning finländska universitetsstuderas skildringar av främmande kulturer och sin egen finländska kultur. Lehtonen (1990) har i sin undersökning också behandlat stereotyper och gjort samma indelning av stereotypierna i två olika grupper: *autostereotypi* och *heterostereotypi*. Med autostereotypi menas kulturmedlemmens uppfattning om sin egen kultur, och heterostereotypi innebär en föreställning som gäller det andra folket eller den andra kulturen. Illmans undersökning delar upp stereotypifieringar (både auto- och heterostereotypierna) enligt följande fem kategorier: mentalitet, yrkeskunskap och klipskhet, religion, förhållanden på orten nu och i framtiden och den uppfattning som studerande antar att ”de andra” har angående dem själva. Denna kategorisering berättar ganska bra vilka företeelser stereotypifieringar i allmänhet ofta handlar om. (Lehtonen 1990: 19.)

Claes Britton, författaren till *Sverige och svenskarna*, grundade ”BrittonBritton” 1991. BrittonBritton är en kreativ kommunikationsbyrå som arbetar med en bred variation av svenska och internationella uppdrag och projekt inom två huvudområden. Det första av dessa är mode, design, konst, lyx och ”livsstil”. Det andra är internationell ”nation branding”, det vill säga profilering, marknadsföring och information för ”varumärkena” Sverige och Stockholm. (Internetkälla 6.) Britton (2006: 28–31) har undersökt stereotyper som gäller Sverige och svenskarna och enligt honom handlar det i dag om samma gamla stereotyper som alltid har funnits. De här stereotypierna berättar om Sverige som ett kallt land befolkat av isbjörnar, dumma men villiga blondiner och tungsinta, hårt drickande självmördare. I omvärlden räknas också det svenska kungahuset, samerna, vikingarna och ”Volvo-mannen” till svenska ikoner. Daun (1989: 34) nämner också långsamhet, tystlåtenhet och punktlighet som stereotypiska svenska drag.

3 Nordisk kultur

Enligt Battail (1990) låter sig den nordiska kulturen inte avgränsas och preciseras särskilt lätt. Det är nämligen omöjligt att försöka beskriva alla nordiska länder som en helhet. Och samtidigt finns det ändå många gemensamma drag. Ett stort pedagogiskt problem är alltså att försöka beskriva det som enar och binder och inte glömma att framhäva mångfalden. (Battail 1990: 25.)

Enligt Battail (1990: 27) har nordborna alltifrån medeltiden varit rörliga, kosmopolitiska och språkkunniga. Tolerans och demokratiskt sinne är också begrepp som hör ihop med nordisk karaktär. Enligt Ekwall och Karlsson (1999: 37) är nyttotänkandet, inriktningen på utilitarism och saklighet ett gemensamt drag för de nordiska länderna. Det råder också balans mellan teori och praktik.

Det har alltid allmänt talats om den enhetliga kulturen i de nordiska länderna som en faktor som gör förståelsen mellan de nordiska länderna möjlig. Man har en gemensam historia, samma religion, samma värderingar, ungefär samma vanor, likadan rättsuppfattning osv. (Lehtonen 1990: 25–26.) Enligt Lehtonen (1990) gäller detsamma också kommunikationen. De nordiska länderna har ansetts vara ganska enhetliga när det gäller sådana värderingar som återspeglar sig i kommunikationen mellan grupper och individer. Lehtonen framhäver ändå att även om Norden i en global konstellation är kulturellt enhetlig betyder det inte att kulturerna i Norden skulle vara identiska. (Lehtonen 1990: 25–26.)

4 Svensk kultur

I högre grad än sina nordiska grannar betraktar svenskarna sig själva enligt Battail (1990: 28) som ett ingenjörfolk. Tekniken intar en viktig plats i tankevärlden och t.o.m. i språkbruket. Ekwall och Karlsson (1999) framhåller att denna uppfattning av svenskarna om sig själva inte bara gäller uppfinningar och framgång inom teknologi utan också hela den svenska mentaliteten: ”den svenska mentaliteten är ingenjörpräglad, inriktad på det nyttiga och praktiskt funktionella” (Ekwall & Karlsson 1999: 161). Också Britton (2006, 21) nämner vikten av teknologi för det svenska folket och preciserar att många genialiska svenska uppfinningar finns inom mekaniska, kemiska och elektriska industrier. Områden inom vilka Sverige hör till världsledarna är högteknologiska, forskningsintensiva branscher som IT och biomedicin. I detta sammanhang tar Battail (1990) upp det svenska folkets goda självkänsla. Han framhåller ändå att trots folkets goda självkänsla kan man

inte tala om stoltheten eller högfärden i negativ mening. Om man söker spår av ett slags självhävdelse upptäcker man dem i ett avgränsat område: teknologi, medicin, sociala kunskaper och demokratiskt sinne. (Battail 1990: 29.)

Som ett svenskt drag kan också enligt Battail (1990) nämnas vikten av den kollektiva dimensionen som alltid djupt har påverkat det svenska tankesättet och kulturen. När denna humanism kombineras med en ljus framtidstro kan påstås att det faktiskt finns ett speciellt optimistiskt drag i hela den svenska kulturen. Det är också typiskt för svenska kulturen att människans egen förmåga att påverka sina möjligheter till positiv utveckling aldrig ifrågasätts. (Battail 1990: 29.) Också Ekwall och Karlsson (1999: 94) nämner den här optimismen och ”Sverige är bäst”-attityden: en normal svensk uppfattning är att det ingenstans är så bra att leva som i Sverige.

Att mäta är typiskt svenskt – och enligt Ekwall och Karlsson (1999: 86–89) är den viktigaste måttstocken pengar. Även olyckor och katastrofer mäts ofta i pengar i Sverige. Typiskt svenskt är också att sätta en gräns runt sitt inre. Man ska inte ställa alltför privata frågor till en annan person. Därtill kommer moral: Sverige är ett mycket moraliskt samhälle. Det är viktigt att kunna framstå som en person med hög moral.

När det gäller den vardagliga uppfattningen om kultur räknar man ofta till kultur bara litteratur, film, konst, musik, design, mode och gastronomi, alltså egentligen sådana företeelser som hör till finkulturen. Britton (2006) har samlat ihop alla de viktigaste företeelser som hör till den svenska finkulturen: I fråga om litteraturen är en särpräglade svensk litterär tradition barnlitteraturen. Men man måste absolut också nämna kriminal- och äventyrsförfattarna Henning Mankell, Jan Guillou, Håkan Nesser och Liza Marklund. Svensk film har under det senaste årtiondet blivit allt mer internationell och nått betydande framgångar utanför landets gränser. Svensk konsthistoria är, liksom svensk kultur i övrigt, förhållandevis ung och blygsam i jämförelse med de stora europeiska länderna. Till exempel epoker som antiken och renässansen finns helt enkelt inte alls representerade. Sveriges framgångar på den internationella musikmarknaden under det senaste årtiondet är också signifikant. Dessutom har Sverige haft internationell framgång inom produkt- och inredningsdesign, vilket IKEA visat mycket klart. H&M för sin del är helt dominerande i modevärlden när det gäller låg- och mellanpriskedjor. (Britton 2006: 3–6.)

”Folkhemmet” är ett centralt begrepp i det svenska samhället. Det är ett ideal av ett samhälle där alla medborgare, oavsett kön, klasstillhörighet, social status och andra förutsättningar garanteras en

grundtrygghet av samhället. Sverige är ett modernt, demokratiskt land som alltid har haft jämlikhet som sitt mål. (Britton 2006: 14–19.) Också Ekwall och Karlsson (1999: 94) nämner denna idealbild som är verklighet åtminstone enligt svenskarna själva: ”Det svenska samhället är fungerande, demokratiskt, tryggt. Det är lika för alla. Och den som blir sjuk eller får andra problem, kan räkna med att få hjälp.” Britton (2006: 14–19) fortsätter med att konstatera att genom migration har Sverige blivit mycket internationellt, öppet och mångkulturellt, och att också alla invandrarna tas med i folkhemmet. Å andra sidan nämner Battail (1990) som ett negativt drag i den svenska kulturen en allt för stark internationalisering som kan medföra den dåliga konsekvensen att de egna rötterna blir glömda. Den starka internationaliseringen för sin del kan ha någonting att göra med att det i Sverige, enligt Battail (1990), finns en rädsla att verka nationalistisk. Samtidigt vill Battail (1990) påminna om att nationell medvetenhet som begrepp inte automatiskt har negativ laddning och alltså inte behöver innehålla sådana faktorer som t.ex. främlingshat. (Battail 1990: 30.)

Om Sverige är ett så internationellt land som påstås är det intressant att få veta hur utlänningarna ser på Sverige och svenskarna. Enligt Ekwall och Karlsson (1999) har utlänningars beskrivning av Sverige sedan 1930-talet uttryckt fascination och beundran. Sverige beskrivs som ett välordnat land där det finns gott om plats och är hygieniskt. I Sverige lever friska människor som är befriade från krig och som inte är nationalistiska. Det råder samförstånd i arbetslivet och politiken, och en syntes av socialism och kapitalism. Sverige är modernt och jämlikt, kvinnornas plats är inte bara i hemmet utan också i förvärvslivet. Dessutom råder det stor trygghet på grund av måttlig kriminalitet. (Ekwall & Karlsson 1999: 84–85.)

Sverige är också berömt för sin naturskönhet, inte minst bland svenskarna själva, som enligt Britton (2006, 9) ”älskar sin natur med närmast religiös intensitet”. Ekwall och Karlsson (1999: 34) påpekar att både svenskar och finländare uppskattar i hög grad friluftsliv, vandringar i naturen, fjällturer, segling, fiske, bärplockning och liknande. Detta fenomen utgör alltså en väsentlig del av båda ländernas kultur.

Ett annorlunda sätt att se den svenska kulturen presenterar Daun (1989: 25). Enligt honom finner den som söker en svensk kultur en mängd olikartade mönster och ett mångkulturellt Sverige snarare än en enhetlig nationell kultur. Man finner också skilda lokalkulturer, yrkeskulturer, ungdomskulturer, klassbundna kulturer och invandrarkulturer när man försöker definiera den svenska kulturen. Daun omfattar kultur som ett mycket mångsidigt begrepp. Således kan enligt Daun (1989: 24) en och

samma individ i olika situationer och omständigheter skilja sig och förena sig med helt andra grupper och kategorier och alltså höra till olika subkulturer.

5 Kultur i undervisningen

För att behärska ett språk i dess hemmamiljö krävs inte bara ett lexikon och en grammatikbok, det kommer många språkstudierande att upptäcka och det vet de flesta språklärare. Man måste veta hur språket används, vilken verklighet det fungerar i och vilken värld det beskriver. I talsituationen måste man kunna tolka och värdera inte bara vad man hör med sina öron utan också vad man ser med sina ögon, t.ex. gester och ansiktsuttryck. (Wijk-Andersson 1991: 5.) Mot den bakgrunden är det lättare att förstå varför det kan vara svårt att förstå vad man läser fastän man behärskar grammatikreglerna och förstår varje enskilt ord.

Texternas innehåll presenteras mot en viss kulturbakgrund och på ett visst språk med en viss språkstruktur. När man läser text från sin egen språkmiljö är man i allmänhet inte medveten om allt detta. Om en text är svår tänker man oftast att det finns för många svåra ord eller komplicerade grammatiska strukturer. (Wijk-Andersson 1991: 5.) Ofta förstår eleverna inte vad som faktiskt krävs för att förstå en läst text. Därför förstår de inte heller den främmande kulturens betydelse när det gäller läsförståelse.

Man växer upp i och till en kultur, hemma och i skolan, där man lär sig att uppmärksamma, lägga vikt vid och värdera olika företeelser. Man lär sig läsa i en kultur och det är enligt den kulturens normer man lär sig reagera på, tala om och tolka texter. (Wijk-Andersson 1991: 10, citerar Purves 1988: 22f.) Wijk-Anderson (1991: 10, citerar Furberg 1982: 173f) presenterar några allmänna problem som vi kan stöta på när vi läser en text från en annan kultur än vår egen: För det första kan vissa begrepp vara dunkla eller okända, dvs. man vet inte vad de står för. För det andra kan vissa namn vara okända eller intetsägande. Som tredje punkt nämner Wijk-Anderson svårigheter med vissa begrepp som kan ge helt andra associationer än i textkulturen. Till exempel har vi nordbor vissa föreställningar och associationer om jultomten och andra figurer som har att göra med julen. En svensk eller finsk text som handlar om julen kan alltså uppfattas mycket olika när en invandrare läser den än när en svensk eller finsk person läser texten. Wijk-Anderson (1991: 11) anser att ju större insikter i andra kulturer och andra språk man skaffar sig, desto lättare kan man uppmärksamma och undvika risken för missförstånd och felförståelse.

5.1 Kulturen i läroplanen och läroboksserien *Premiär*

I läroplanen för svenska som B-språk i finska högstadierna upptas följande punkter som gäller kulturkunskaper: Eleven har baskunskaper om nordiska, finlandssvenska och svenska kulturer, livsformer och levnadstilar och deras olikheter och likheter. Han känner till de finsk- och svenskspråkiga invånarnas uttryckssätt och förstår betydelsen av det nordiska samarbetet. Han kan kommunicera med representanter för den svenska kulturen i vardagliga situationer på ett sätt som är naturligt för den svenskspråkiga kulturen. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004: 123–124.)

Enligt Otava (Internetkälla 7) följer serien *Premiär* den nyaste läroplanen av år 2004. Följaktligen är nivån på språkmaterial och mängden av material ideala. Med hjälp av *Premiär* lär man sig enligt Otava (Internetkälla 8) systematiskt känna det svenskspråkiga kulturområdet: *Premiär 1* handlar om finlandssvenskhet, i *Premiär 2* behandlas Sverige och i *Premiär 3* koncentrerar man sig på de nordiska länderna. I alla *Premiär*-böckerna spelar kulturen en väsentlig roll. Till exempel finns det många ”Kolla på Sverige”-inforutor där kulturinformation har samlats in.

5.2 ”Det visuella språket”

I detta kapitel behandlar jag läroböckernas bilder och musikstycken för de är en väsentlig del av min undersökning där jag undersöker hur den svenska kulturen blir presenterad i läroboksserien *Premiär*. I undervisningen spelar bilderna i skolböckerna en stor roll. I dag hör också som en väsentlig del musik till undervisningen i främmande språk och böckerna i svenska innehåller många musikstycken. Mottagargruppen i detta sammanhang är eleverna, och läroboksförfattarna kan tänkas vara sändaren av olika budskap, medan läraren arbetar som hjälp och stöd för eleverna när de försöker tolka bilder som innehåller många olika budskap och mycket information. Läraren har alltså en mycket viktig roll för med hänsyn till ungdomarnas bristande kunskaper kan bilder utan tolkningshjälp tolkas på ett helt felaktigt sätt.

När det gäller att snabbt och effektivt skapa sig en uppfattning om någonting fungerar bilder som ett bra medel för detta syfte. Speciellt i fråga om förhållandet mellan delar och helheter (t.ex. kartor och diagram), om miljöer (foto, film, ritningar), om konstruktioner (ritningar) är bilden enligt Jern (1989) helt överlägsen som kommunikationsmedel. Också komplicerade processer uppfattas ofta snabbare och tydligare i visualiserad form. Det är också bra att ta hänsyn till att bilden och också

musiken i första hand uppfattas känslomässigt. På grund av detta blir bilden och musiken också ett brukbart medel för propaganda och reklam, i synnerhet om mottagaren inte kan tolka bildens bibetydelser och betydelsenyanser. (Jern 1989: 41.)

Enligt Jern (1989) har bilder många uppgifter i undervisningen och kan således användas för många olika syften. För det första fungerar bilderna som motiveringsmedel: de motiverar eleverna att använda och tillämpa ny information. För det andra stimulerar bilderna känslor som är nyckeln till det undermedvetna. Forskare har också funnit att emotioner spelar en viktig roll i inlärningsprocessen, hjälper t.ex. lägga informationen på minnet. Med hjälp av bilderna är det också möjligt att ta alla sinnen med i undervisningsprocessen. En annan uppgift som bilderna har är att skapa balans mellan den analytiska vänstra hjärnhalvan och den syntetiska högra hjärnhalvan. I språkundervisningen sker det i praktiken så att man kombinerar t.ex. läsning (vänstra) och musik (högra), tal och rörelse, ord och sång osv. (Jern 1989: 53.)

6 Undersökningen: den svenska kulturen presenterad i läroboksserien Premiär

6.1 Syfte

I min undersökning försöker jag få svar till exempel på följande frågor: Vad är det som tas fram och vilka fenomen i den svenska kulturen kommer inte alls fram i läroböckerna? Vad framhäver man? Kan det påstås att böckerna stödjer syften i läroplanen? Är materialet som bjuds i böckerna neutralt eller kan man märka i valet eller framställningssättet av materialet en tendens av något slag, manipulation eller propaganda? Vad presenterar man i positivt ljus? Idealiserar eller kritiserar författarna någon svensk kulturföreteelse?

I kapitel 4 *Svensk kultur* har min avsikt varit att läsaren ska få en uppfattning om vad för ett land Sverige är och hurdant folk svenskarna är. I undersökningsdelen får man sedan reda på hur Sverige och svenskarna presenteras i läroböcker. Eftersom läroboksserien *Premiär* är en ny bokserie, är det också intressant att undersöka om tidsbilden kommer fram av innehållet i böckerna.

I kapitel 2 *Vad är kultur?* definierades det deskriptiva kulturbegrepp av Arnstberg (1993) på följande sätt: Grundinställningen är att kulturen ska beskrivas och analyseras istället för att bedömas och det är också väsentligt att det deskriptiva kulturbegreppet inte drar någon gräns mellan kultur och okultur. Syftet i min avhandling pro gradu är att genomföra undersökningen enligt den här

principen. Undersökningen är alltså kvalitativ och beskriver hur den svenska kulturen blir presenterad i lärobokserien *Premiär*.

6.2 Material och metod

Som material i undersökningen använder jag läroboksserien *Premiär* som är i bruk i finska högstadier. I undersökningen studerar jag just den här läroboksserien eftersom den är helt ny och av detta skäl speglar den nutida svenska läroboken som bäst. Jag arbetar med textböcker, alltså med tre böcker för årskurserna 7–9. I böckernas sidantal finns det ingen stor variation: *Premiär 1* har 85 sidor, *Premiär 2* har 72 och *Premiär 3* har 73 sidor. Inte heller i illustrationen kan man märka några skillnader: alla böckerna är mycket färggranna och på alla sidorna finns det bilder. Mera detaljerat behandlas läroböckerna i samband med avsnitt *6.4.1 Kulturinformation i olika sektorer av läroböckerna*.

Jag undersöker både texter och bilder i fråga om olika svenska kulturfaktorer. Exempelvis följande företeelser studeras i undersökningen: svenska traditioner (fester, mat) konstarter (litteratur, musik, konst, film, teater, arkitektur), svenskt samhälle (kungafamilj, flagga, myntenhet, produkter, varumärken), berömda svenskar, geografi (kartor, ortnamn), turistmål och sevärdheter. Också svenska musikstycken tas med i undersökningen eftersom musik är en viktig del av kulturen. Mera detaljerat behandlas olika kulturföreteelser i avsnitt *6.3 Om olika kategorier*.

Det finns två delar i undersökningen. I den mindre delen av undersökningen (*6.4.1 Kulturinformation i olika sektorer av läroböckerna*) koncentrerar jag mig på olika delar av läroböckerna och på kulturinformation i allmänhet. Här blir kulturinformation alltså inte indelat i olika kategorier som i den andra delen av undersökningen, i den ”huvudundersökningen” (*6.4.2 Förekomst av olika kulturföreteelser*). I den mindre undersökningen är syftet bara att jämföra olika delar i en lärobok med varandra med hänsyn till kulturinformation och också att jämföra de tre olika läroböckerna med varandra. Jag undersöker alltså om det finns mest kulturinformation i texter, inforutor eller musikstycken och om det finns mera information om kultur i en lärobok än de andra.

Kulturinformation kan finnas i många olika former. Informationen kan lyftas fram antingen explicit eller implicit. *Explicit* kan definieras med ”som uttrycks tydligt” (Norstedts Svensk ordbok: 273), med andra ord betyder begreppet alltså ”uttryckligt, uttryckligen, tydliggjort” (Internetkälla 9). ”Det explicit utsagda är sagt öppet, i klara ord, utan några omskrivningar. Motsatsen är implicit”

(Internetkälla 9). *Implicit* i sin tur används om någonting som ”inte är direkt utsagt men underförstått om påstående eller beskrivning” (Norstedts Svensk ordbok: 506). När det gäller den här undersökningen är det explicita sättet lättast att förstå om man tänker på en inforuta där det till exempel står att Sverige har ca 9 miljoner invånare. Ett exempel på det implicita sättet är en bild där man kan se ett svenskt landskap. Det finns inte någon text som säger att det i norra Sverige finns mycket snö och renar, men man kan själv uppfatta det bara genom att titta på bilden. I läroböckerna finns det många slags illustrationer. De kan vara ett foto, en teckning eller en karta. Syftet i den här undersökningen är att undersöka både den explicita och implicita informationen. Jag klassificerar ändå inte kulturföreteelser till kategorierna *explicit* och *implicit information* eftersom jag anser att det inte är nödvändigt eller relevant med hänsyn till syftet.

6.3 Om olika kategorier

I det här kapitlet presenterar jag olika kategorier som jag använder i analysen av olika kulturföreteelser. I bearbetning av klassificeringsmodellen av olika kulturfenomen har jag försökt ta med alla företeelser som kommer fram i kapitel 2 *Vad är kultur?*. För det första måste man ta hänsyn till finkultur och folkkultur. Till exempel gör Arnstberg (1993) skillnad mellan normativa och deskriptiva kulturbegrepp och folkkultur och finkultur hör till den normativa kulturen. Finkulturen blir också behandlad av andra författare, till exempel Sörlin (2003) och Beckman (2003). I min kategoriindelning, som finns som bilaga, handlar kategorin 4 *Konst* mest om finkulturen.

Illman (2000) presenterar i 2 *Vad är kultur?* den tredelade kultursyn av Scheiter (1997) som innefattar idémässig, rituell och materiell dimension. Den idémässiga dimensionen motsvarar kategorierna 8 *Livsåskådning* och 1 *Befolkning* (när det gäller värderingar, attityder och beteendemönster), och den rituella dimensionen som åsyftar till det kulturella arvet motsvarar till exempel kategorin 7 *Umgänge*, 11 *Historia* och 1 *Befolkning*. Den materiella dimensionen med föremål som språk, mat, kläder och musik motsvarar företeelser i kategorierna 2 *Samhälle*, 5 *Traditioner*, 1 *Befolkning* och 4 *Konst*.

Arnstberg (1993) ser kultur som regelkompetens i. De här samspeletsregler som behandlas i kapitel 2 *Vad är kultur?* motsvarar kategorin 7 *Umgänge* i min undersökning. Enligt Swahn (2000) spelar festsederna en viktig roll när det gäller traditionella kulturen. Fester behandlas i min undersökning i kategorin 5 *Traditioner* och 8 *Livsåskådning*. Som utgångspunkt i klassificeringen har jag också

använt Kalle Karjalas kategorimodell som han har använt i sin doktorsavhandling och därför tagit med också sådana företeelser som inte direkt kommer fram i 2 *Vad är kultur?*

I den första kategorin *Befolkning* behandlar jag sådana saker som beskriver en svensk individ. Här gäller det individens fysiska och psykiska egenskaper, hobbyer, familjens storlek, medlemmar, vem bor i samma lägenhet osv. I fråga om 1.3 *Offentliga personer* undersöker jag vilka namn som framgår i texterna och vad som gör dem berömda i Sverige och utomlands. Den här kategorin behandlas i samband med andra kategorier för att överlappning av olika kategorier ska undvikas, till exempel berömda sångare tas med i kategorin 4.3 *Musik* och Ingvar Kamprad i kategorin 9.3 *Svenska företag*. I kategorin 1.5 *Hem* behandlas bostadsförhållanden (höghus/egnahemshus/radhus; storlek; antal rum; hyresbostad/egen lägenhet; skicket av bostad; inredning) och hemarbeten (städning, matlagning) och hur de delas mellan familjemedlemmar.

I kategorierna 2 *Samhälle* och 3 *Land* behandlar jag baskunskaper om Sverige samt geografi. I kategorin 4 *Konst* behandlas så kallad finkultur, dvs. litteratur, bildkonst, musik och teater och i 5 *Traditioner* koncentrerar jag mig på olika slags fester och svensk mat. Här tas inte med religiösa fester som hör till kategorin 8 *Livsåskådning*. Det måste ändå noteras att alla religiösa fester också är traditionella fester. I den här undersökningen har det bara varit ett metodiskt val att sätta ursprungligen religiösa fester under 8 *Livsåskådning*. Till kategorin 6 *Tävlingsidrott* hör olika tävlingsformer som till exempel landskamp, olympiska spel samt olika slags idrottsgrenar, till exempel ishockey, skidåkning, höjdhopp, fotboll m.m. I kategorin 7 *Umgänge* undersöker jag olika slags umgänges- och samarbetsformer, vikten av språkkunskaper, olika organisationer (till exempel FN, EU, NR), vilka syften samarbetet har, hur samarbetet fungerar och vilka värderingar det finns bakom olika samarbetsformer eller organisationer. I fråga om 8 *Livsåskådning* behandlas till exempel heliga skrifter, riter, ceremonier, fester, samlingsplatser och religionens position i samhället i allmänhet. I 9 *Näringsliv* undersöker jag till exempel vilka näringsgrenar, svenska företag och produkter som presenteras i läroböckerna. I kategori 10 *Teknik* handlar det mest om trafikmedel. Kategorin 10.4 *Användning av informationsteknik och teknologi* är egentligen onödig för jag tar upp sådana företeelser tillsammans med andra kategorier, till exempel i kategori 7 *Umgänge* där personerna använder datorn eller telefonen för att komma i kontakt med en annan person. I undersökningen använder jag alltså informationer från andra kategorier när jag analyserar det här delområdet. I kategorin 11 *Historia* behandlas historiska företeelser, stora händelser (till exempel krig, industrialisering, urbanisering), historiska föremål (till exempel runstenar) och

berömda personer (till exempel kungar). Den sista kategorin *12 Negativa företeelser i samhället* handlar om allt som betraktas i ett negativt ljus i lärobokstexterna.

I kategorierna *9.4 Kända produkter* och *5.2 Mat och dryck* kan en kulturföreteelse tillhöra båda kategorierna. Till exempel kan Kalles kaviar som kommer fram i en text räknas två gånger, alltså i båda kategorierna. Detta tas i beaktande i slutanalysen. I *9.4 Kända produkter* är det varumärket ("Kalles kaviar") som gäller och i kategorin *5.2 Mat och dryck* själva livsmedlet, alltså kaviar, och det är inte relevant vilken kaviar det är fråga om.

6.4 Analys

6.4.1 Kulturinformation i olika sektorer av läroböckerna

I det här kapitlet presenterar jag olika sektorer av läroböckerna och forskar i frekvensen av kulturinformation i de sektorerna. Man kan finna kulturföreteelser i olika delar av böckerna: i egentliga texter, inforutor, musikstycken och extratexter. Det varierar ganska mycket mellan de tre böckerna i vilka av de bokdelarna (text, inforuta, musikstyck) kulturfenomen förekommer och i vilka mängder. Om *texten* innefattar i detta sammanhang huvudtext, dialogtext och extratext, alltså texttyper med flera satser, kommer kultur fram i *Premiär 1* i 2 texter, i *Premiär 2* i 3 texter medan det i *Premiär 3* finns 8 texter där några drag av den svenska kulturen presenteras. Detta beror säkert delvis på det att olika böcker koncentrerar sig på olika saker: *Premiär 1* handlar om finlandssvenskhet, i *Premiär 2* presenteras den svenska kulturen och i *Premiär 3* koncentrerar man sig på de nordiska länderna. I alla böcker finns det tillsammans 16 texter, om både dialogtexter och huvudtexter tas med. Dialogtext innebär en kort dialog oftast mellan två personer, till exempel ett telefonsamtal. Mot bakgrunden av de få texterna med kulturinformation kan man dra den slutsatsen att den svenska kulturen ganska sällan kommer fram i texterna.

Det finns ändå också många andra texter i böckerna som inte är egentliga dialog- eller huvudtexter, och om man tar med också dem är antalet texter med kulturinnehåll mycket högre i nästan varje bok. Sådana texter är till exempel så kallade Inblick-texter som ofta innehåller många bilder med bildtexter, korta texter och inforutor, men det kan också vara olika slags spel, en prolog till en ny text eller en del av huvudhandlingen för alla böcker har en kontinuerlig intrig. Följaktligen har *Premiär 2* till och med 32 texter med information om den svenska kulturen i stället för bara tre texter och *Premiär 3* 11 texter i stället för 8. I *Premiär 1* finns det kulturinformation i alla fall i bara

två texter. Begreppet *Text* i den här undersökningen måste kanske klargöras litet exaktare: det tas med också sådana ”texter” där det finns mer bilder än text och ”texten” kan vara bara några nyckelord. Med en text hänvisas alltså i den här undersökningen till en enhet som är markerad på något sätt så (till exempel med rubriken ”Resfeber-spel” eller ”Tema 4: min skola”) att den bildar en egen helhet i boken och skiljer sig från andra närstående texter. I de flesta fall omfattar ”en text” en hel sida, mycket sällan åtskilliga sidor eller bara en del av en sida.

I alla böcker finns det 7–10 sånger, varav i *Premiär 3* några är dikter. I samband med musikstycken finns det nästan alltid litet information om sångaren eller bandet. Om sångaren är svensk tas musikstycket med i den här undersökningen. Man måste beakta att kulturinformation också kan finnas till exempel i form av en bild som står på bakgrunden av sidan. Man kan alltså finna mycket information om den svenska kulturen också på sidor där det bara finns orden på en sång och en liten inforuta om sångaren. I *Premiär 1* finns det 8 sånger, i *Premiär 2* 6 sånger och i *Premiär 3* 7 sånger som är svenska eller där den svenska kulturen behandlas i form av en bild. Slutsatsen blir alltså att kulturen är ganska bra representerad i samband med musikstycken.

I alla böcker finns det 10–11 inforutor där det i knapp och klar form har samlats information om olika fenomen som har att göra med de nordiska länderna. I den här undersökningen tas naturligtvis med bara de inforutor som har att göra enbart med den svenska kulturen. I *Premiär 1* heter sådana rutor ”Kolla på Sverige!” och i *Premiär 2* och *3* ”Kolla!”. I 10 inforutor i *Premiär 1* och *Premiär 2* berättas om saker som hör till den svenska kulturen medan det i *Premiär 3* bara finns 4 inforutor med innehåll som har att göra med den svenska kulturen. Detta beror säkert på det att *Premiär 3* koncentrerar sig på alla de nordiska länderna. I *Premiär 2* i sin tur handlar alla inforutor i boken om den svenska kulturen och en förklaring till detta är att *Premiär 2* har svenskhet som sitt huvudtema.

Resultatet kan sammanfattas i form av en tabell:

	Text	Inforuta	Musik
Premiär 1	2 (2)	10	8
Premiär 2	3 (32)	10	6
Premiär 3	8 (11)	4	7

Man kan dra den slutsatsen att kulturinformationen mest kommer fram i inforutor och naturligt är den här informationen alltid explicit. Den största variationen mellan de olika läroböckerna finns i

texterna. I *Premiär 1* kommer kulturinformationen fram i mindre mån än i de två andra läroböckerna.

6.4.2 Förekomst av olika kulturföreteelser

Befolkning

Eftersom det finns en kontinuerlig intrig i alla läroböckerna beror det på huvudpersonerna vad för en bild böckerna ger om en svensk människa. Ungdomarna i 14–16 års ålder står i huvudrollerna. I allmänhet är personerna ganska stereotypiska svenska människor: nästan alla har ljust eller ljust brunt hår (kvinnorna har långt hår), är slanka och ser friska, bra och glada ut. Det att alla har ljust hår ger en ganska stereotyp bild om det svenska folket, och också Britton (2006) konstaterade i kapitlet 2.2 *Kulturella stereotypier och fördomar* att blondiner fortfarande i dag räknas som vanliga stereotypier. Det att alla ser mycket glada ut stödjer Battails (1990) uppfattning presenterad i kapitlet 4 *Svensk kultur* att det finns ett speciellt optimistiskt drag i hela den svenska kulturen.

I 4 *Svensk kultur* konstaterar Britton (2006) att genom migration har Sverige blivit mycket internationellt, öppet och mångkulturellt. Också Daun (1989) påpekar att Sverige inte kan beskrivas som en enhetlig nationell kultur utan snarare som ett mångkulturellt Sverige. I *Premiär*-läroböckerna ser ändå alla huvudpersonerna skandinaviska ut. Det finns alltså inga emigranter i texterna (med undantag av sångaren Darin) och man behandlar inte andra kulturer även om Sverige i dag är ett mångkulturellt land och många människor från olika länder och kulturer bor där. I en inforuta står det ”många finländare flyttade till Sverige på 1950-talet” (Pr2: 34) men det är allt utöver intervjutexten med Darin.

I kapitlet 2.2 *Kulturella stereotypier och fördomar* kommer det fram att enligt Daun (1989) är långsamhet och tystlåtenhet stereotypa svenska karaktärsdrag men genom *Premiär*-läroböckerna får man en annorlunda bild. Till exempel i *Premiär3* presenteras den typiska svenska människan på följande sätt: ”Man brukar säga att svenskar är blyga men det stämmer inte. Jag tycker att vi är trevliga och hjälpsamma.” (Pr3: 64.) Det påstås också att ”svenskar är väldigt miljömedvetna” (Pr3: 64).

Ungdomarna i läroböckerna har datorer och mobiler och huvudpersonen Eva i *Premiär 2* har ridning och pojkarna ishockey som hobby, vilket kan tolkas så att alla, även ungdomarna i dag har

gott om pengar. Alla har också snygga, rena och moderiktiga kläder. Alla bor i staden, ingen på landet.

Bara några yrken blir nämnda: författare, ungdomsledare, sjuksköterska, jurist. En intressant detalj är att Josefins (*Premiär 3*) drömyrke är designer, sömmerska eller konstnär och hon vill absolut inte bli elektriker eller ingenjör. Till exempel Battail (1990) och Ekwall och Karlsson (1999) beskriver i *4 Svensk kultur* svenskarna som ett ingenjörfolk. *Premiär* visar ändå att kanske kommer den nya generationen att ändra på den här uppfattningen.

Ekwall och Karlsson (1999) konstaterar i kapitlet *4 Svensk kultur* att Sverige är ett mycket moraliskt samhälle. Också på basis av *Premiär*-läroböckerna får man det intrycket att svenskarna allmänt beter sig artigt och har hög moral. Till exempel när en ishockeyspelare börjar bråka i en ishockeymatch ogillas hans beteende tydligt och klart och när Eva har ljugit har hon dåligt samvete. Artiga beteendet kan man märka till exempel i en text där man äter lunch tillsammans och alla vid lunchbordet förfogar över bra bordsskick. Om svenskarnas karaktär berättar också en explicit sats ”svenskar är väldigt miljömedvetna (Pr3: 64).

”Förlåt pappa, jag sa inte vart jag for. Jag ville berätta men jag kunde inte. Jag trodde att du skulle bli arg.” (Pr2: 33.)

På fritiden gör man läxor, skriver dagbok, lyssnar på musik, tittar på TV, sitter på café och åker till stan eller går på fest eller på bio, alltså ganska normala saker för ungdomarna av i dag. När det gäller boende kan man konstatera att huvudpersonerna i läroböckerna bor i ganska stora lägenheter. Detta stödjer den tolkningen av bra förmögenhet. Det ser snyggt och rent ut och man har nya möbler. Eva har eget rum vilket kanske är det normala i familjer nuförtiden.

A: ”Vad gör du?” B: ”Jag gör läxor.” A: ”Vad ska du göra sen?” B: Jag måste städa mitt rum.” A: ”Ska vi göra nåt ikväll?” B: ”Vi kan gå på bio.” (Pr2: 16.)

”Välkommen till familjen Jansson! Vi bor i en lägenhet på femte våningen i ett höghus. Vi har fyra rum och kök.” (Pr2: 48.)

Som hobby rider man, åker snowboard, spelar biljard och ishockey. I *Premiär 2* har man också samlat i en inforuta ”favoritsporter för 13–20-åringar”: Fotboll och ridsport är favoritsporter för

flickorna och fotboll och innebandy för pojkarna. I läroböckerna kommer det tydligt fram att också barnen i familjen måste ta del i hemarbeten: Eva måste städa och laga mat.

”På Helges har flickorna fikat, snackat och gjort läxor. För några år sen kom det ett biljardbord till ungdomsgården. Då började flickorna spela.” (Pr3: 59.)

Eva har nära relationer med både sin pappa och sin mamma även om föräldrarna har skilts och Eva bor med pappan. Det kommer också tydligt fram att både mamman och pappan drar försorg om sitt barn även om Eva redan är i högstadieåldern. På basis av de tre läroböckerna kan man dra den slutsatsen att en typisk svensk familj innefattar mamma, pappa och högst två barn.

”Hej Eva! Jag är på ishockey med mina arbetskamrater. Du måste laga mat själv. [...] Du kan handla på Konsum! Kommer du ihåg läxorna? [...] Ring till mamma! Hon saknar dig. Vi ses ikväll! Puss och kram från pappa.” (Pr2: 18.)

Samhälle

Svenska symboler och baskunskaper är väl representerade i läroböckerna: till exempel finns det sex omnämmanden om valutan (kronan), tre om huvudstaden, sju om flaggan (i form av bild), tre om invånarantal, fem om statskick (monarki) och tre om nationaldagen. Också folkdräkten och kungafamiljen kommer två gånger fram i texterna och man kan se symbolen tre kronor åtskilliga gånger. Också Britton (2006) nämnde i kapitlet 2.2 *Kulturella stereotyper och fördomar* kungahuset som ett stereotypt föremål i den svenska kulturen. Också språket kan behandlas explicit:

”Våra språk är släkt, vi har samma religion, hög utbildning, välfärd, jämlikhet och demokrati”; ”Svenskan, norskan, danskan och isländskan hör till samma språkgrupp: den nordgermanska språkgruppen.” (Pr3: 19)

”Tre kronor är en symbol för Sverige.” (Pr2: 19.)

En intressant detalj som kommer fram i texterna är att man alltid måste meddela när man gör någonting, till exempel kommer på besök. Kanske det alltså hör till den svenska kulturen att man alltid vet exakta dagen och tiden för allt som kommer att hända. Också Daun (1989) nämnde i kapitlet 2.2 *Kulturella stereotyper och fördomar* punktlighet som ett stereotypt svenskt drag. I

Premiär 1 och *2* ingår det en sida med rubriken ”Året”, där det finns en kalender med årstider, månader och veckodagar. För oss finnar är detta ingenting speciellt eller säreget eftersom vi ju har samma tideräkning och brukar liksom svenskarna vara punktliga och noggranna med tiden, men om man jämför systemet med till exempel afrikansk tideräkning, märker man de kulturspecifika dragen.

”Jag kommer hem på söndag. Tusen kramar från Eva. P.S. Mobilen fungerar inte.”

(Pr2: 33.)

Politik behandlas inte alls i de tre läroböckerna. I ett ”Stockholm-spel” blir Riksdagshuset omnämnt men annars blir politik inte alls behandlad. Av samhälles institutioner blir grundskolan och gymnasiet omnämnda men ingenting annat: ”Grundskolan i Sverige är också 9 år. Svenska elever får betyg första gången i klass 8.” (Pr1: 36.) Följaktligen förblir till exempel polis, försvar, hälsovård, apotek och post helt obehandlade. När det gäller massmedia behandlas bara svenska tidningar och ungdomstidningar i två inforutor. Som implicit information kan kanske räknas bilder där man tittar på TV, men i sådana fall är det snarare fråga om kategorin 1.2 Fritid. I alla fall är det intressant att det inte i någon text förekommer att man hör på radio och man ser inte heller på någon radio.

Land

Stockholm är den stad som kommer mest tydligt fram i läroböckerna. Det berättas till exempel inte alls om Nyköping, även om huvudpersonen Eva bor där, och Nyköping och Idensalmi är vänorter (*Premiär 2*). Också andra svenska städer lämnas helt obehandlade medan det finns många sidor information om Stockholm. Orter som blir omnämnda är Nyköping, Norrköping, Göteborg, Malmö, Västerås, Umeå, Skanör, Gävle, Mora, Katrineholm, Vänern och Kebnekaise. Viktigt att observera är att de här orterna bara blir omnämnda (till exempel under ”Stora städer” i en inforuta om Sverige). De hör inte till den kontinuerliga intrigen och behandlas inte i texterna. På en karta i *Premiär 2* finns det några städer till.

”Stockholm är byggd på 14 öar och kallas för *Staden mellan broarna*.” (Pr2: 56.)

Sverige har fyra årstider men bara två av dem presenteras i läroböckerna och sommaren har klar övermakt. I alla böckernas kontinuerliga historia är det sommaren. Det ingår också många bilder som ger information om Sveriges natur, vegetation och väderlek, alltid är det sommar och solen

skiner. Bara på två bilder kan man se snö och dra slutsatsen att det är vinter. Om natur och vegetation finns det alltså information på bilder och i tre satser (explicit information): ”Naturen är varierande. Det finns stora skogar, höga berg men också lågland. Landet har många sjöar, älvar och fina skärgårdar” (Pr3: 12). I en annan text berättar en svensk flicka som är på resa i Danmark att ”Naturen är vackrare här än i Sverige!” (Pr3: 30). I en text pratar huvudpersonerna om vädret, det är sommar, 14 grader, och enligt väderprognosen ska det regna och blåsa i nästa dag. Man kan alltså dra den slutsatsen att vädret i södra Sverige kan vara mycket omväxlande.

Vilddjur nämns eller syns inte på bilderna med undantag av två ritade renar på en karta över Sverige och ett foto av en ren. Sevårdheter är dock mycket mångsidigt representerade i läroböckerna. Enbart i *Premiär 2* handlar en text om 23 turistmål i Stockholm och en annan text om 10 sevårdheter i Stockholm. Här är alltså Stockholm igen mycket väl representerat. När det gäller sevårdheter i hela Sverige kommer till exempel följande sevårdheter fram i texterna: Liseberg-nöjespark, Kolmårdens djurpark, Astrid Lindgrens värld, dalahästar, Gävlebocken, T-centralen, Centralen, Gröna Lund, Södern, Sergels torg, Knalleland, Kungliga slottet, Globen, Skansen, Gamla stan.

”Kolmårdens djurpark ligger nära Norrköping.” (Pr2: 7.)

Konst

I den här kategorin handlar det om den så kallade finkultur som behandlades till exempel av Beckman, Arnstberg och Sörlin i kapitlet 2 *Vad är kultur?*. Det är mycket intressant att i läroböckerna behandlas konst mycket knappt även om det handlas här om just den så kallade finkulturen som många tycker innefattar de ”riktiga kulturfenomenen”, alltså litteratur, konst, teater och musik. I kapitlet 4 *Svensk kultur* konstaterar Britton (2006) att Sveriges framgångar på den internationella musikmarknaden har varit signifikant och hänvisar med detta speciellt till popmusik. Popmusiken kommer klart fram också i *Premiär*, till och med i explicit form: ”Sverige är bra på popmusik” (Pr1: 15) vilket står som rubrik på en inforuta. I texter nämns dock också till exempel spelmansmusik och svensk reggae och hiphop (banden ”Svenska akademien”, ”Timbuktu”, ”The Knife”). I själva musikstyckena kommer fram popsångare och band som Kent, Darin, Abba, Anette Olzon (Nightwish) och Basshunter, men också Bellman och Taube samt Björn Afzelius och Ulf Lundell.

”Kent är ett svenskt band som spelar melodiös rock. Deras karriär började år 1990.”

(Pr3: 20.)

När det gäller litteratur blir Selma Lagerlöf, Astrid Lindgren (Pippi Långstrump), Sören Olsson och Anders Jacobsson (Sune, Bert), Henning Mankell (kriminalromaner, ungdomsböcker) och Eva & Adam-böcker av Måns Gahrton omnämnda. Pelle Svanslös blir omnämnd men inte författaren. Också Britton (2006) nämner i *4 Svensk kultur* Henning Mankell och barnlitteraturen. I fråga om bildkonst berättas om Anders Zorn och Carl (och Karin) Larsson. På en bild kan man också märka att det finns nordisk design i inredningen. I en inforuta berättas det om konst i tunnelbanan i Stockholm, som kan ses som en modern konstnärlig företeelse. I kategorin som gäller film och teater upptas bara Ingmar Bergman och av ett spel framgår ställen som Dramatiska teatern och Filmstaden som ligger i Stockholm. Det finns också konstarter som inte alls kommer fram i läroböckerna, exempelvis danskonst, arkitektur och design. Man kan ändå se på många bilder hur husen ser ut. Det finns till exempel bilder på röda sommarstugor och höga, gråa höghus. Design behandlas också på sätt och vis i kategori *9 Näringsliv* (Ikea, H&M m.m.).

”Henning Mankell skriver kriminalromaner och ungdomsböcker.” (Pr2: 9.)

”Det här var familjen Larssons hem i Sundborn i slutet av 1800-talet. Carl och Karin Larsson var båda konstnärer.” (Pr2: 49.)

Traditioner

Alla fester som nämns i läroböckerna är ursprungligen religiösa fester. Bara i en text nämns en skolfest som inte egentligen kan räknas som en traditionell fest. Man får alltså ingen information om hur man firar till exempel födelsedag, namnsdag eller bröllop i Sverige. Orsaken till det är kanske sättet att fira är mycket likadant i Finland och i Sverige. Eftersom alla ursprungligen religiösa fester samtidigt är traditionella fester finns det slutligen ganska mycket information om traditionella fester i läroböckerna.

Maten för sin del är bra representerad i läroböckerna. Kalles kaviar och knäckebröd nämns eller finns på bilder åtskilliga gånger. Också annars får man en ganska stereotyp bild av svensk mat: enligt läroboksserien äter man i Sverige köttbullar, surströmming, sill och potatis, lasagne, rågbröd, jordgubbar och glass. Man dricker bara mjölk och kaffe.

A: "Här har du lasagne." B: "Tack! Kan du skicka salladen?" A: "Varsågod. Tar du bröd?" B: "Ja, jag tar ett rågbröd." A: "Vad vill du dricka?" B: "Jag tar mjölk, tack."
(Pr2: 46.)

Tävlingsidrott

Ishockey är den sportgren som kommer tydligt mest fram i texterna. Intressant att märka är att ofta presenteras Finland och Sverige som motspelare i idrottstävlingar (speciellt i fråga om ishockey). Ytterligare kommer friidrott, slalomåkning, tennis, innebandy, fotboll, längdhopp, höjdhopp och 5-kamp fram, men det handlar bara om enskilda omnämmanden. Offentliga personer som kommer fram i den här kategorin är Björn Borg och Karolina Klüft. I *Premiär 3* är tävlingsidrott inte alls representerad.

"Ishockeymatchen mellan Sverige och Finland var jättespännande. Jag hejade på Sverige och Santeri på Finland." (Pr2: 59.)

Umgänge

Umgänge mellan individerna sker mycket ofta via telefon (egentligen mobil), dator och olika slags skrivna meddelanden. Intressant att märka är också att ingen har gammaldags telefon utan alla har mobiler. I fråga om betjäning och vägledning behandlas de här temana bara i en text. Detta är intressant eftersom att köpa biljett, handla i affär och fråga vägen är ju mycket viktiga situationer där man måste kunna klara sig på främmande språk.

A: "Hur kan jag hjälpa till?" B: "Jag ska resa till Idensalmi i Finland." A: "Jaha, och hur vill du resa?" B: "Med flyg till Helsingfors och sedan med tåg till Idensalmi." (Pr2: 32.)

När det gäller umgänge med familjen kommer det klart fram i läroböckerna att en svensk familj håller fast kontakt (oftast via telefon och meddelanden) med varandra och barn har nära relationer till föräldrarna. Man har också fasta regler: man måste vara hemma klockan 22. Evas föräldrar är skilda och Eva bor med sin pappa vilket berättar någonting om nutiden eftersom skilsmässor ju är mycket vanliga i dag.

I fråga om internationellt samarbete kommer Pohjola-Norden fram två gånger. I *Premiär 2* är Nyköping och Idensalmi vänorter och har vänskolor vilket också kan räknas som internationellt samarbete. Kyotoprotokollet nämnar: ”Finland, Sverige och många andra länder skrev under Kyotoprotokoll år 2005” (Pr3: 54). I detta sammanhang framhålls klimatförändringen och naturskyddet och man kan se värderingarna bakom samarbetet: Sverige bidrar i miljöfrågorna.

”Nyköping och Idensalmi är vänorter och de här skolorna är vänskolor.” (Pr2: 12.)

Livsåskådning

Kristendom kommer fram bara i form av olika kristna fester (jul, midsommar osv.) och andra religioner behandlas inte alls. Kristendomens synlighet är alltså minimal, eftersom fester som jul eller midsommar idag inte längre är särskilt religiösa fester, utan de är snarare traditioner som hör till den svenska kulturen och som bara för länge sen har varit religiösa händelser. Av festerna nämns jul, Lucia, midsommarafton och valborg. Ridderholmskyrkan i Stockholm kommer fram i ett spel. När det gäller vidskepelse berättar man bara om traditionen på midsommarafton (sju blommor under kudden).

”Finsk och svensk jul firas nästan likadant.” (Pr2: 36.)

”Även svenskarna gör midsommarstänger som de dansar runt. Folkdräkter och spelmansmusik tillhör det traditionella midsommarfirandet.” (Pr2: 60.)

Näringsliv

Prisnivå och lönenivå kommer båda fram en gång. Som näringsgrenar nämns skogsindustri, järnindustri, högteknologi och på ett annat ställe litet mera allmängiltigt bara industri och lantbruk. Britton (2006) nämner i kapitlet 4 *Svensk kultur* IKEA och H&M som internationellt framgångsrika företag. I *Premiär* i fråga om svenska företag kommer också Ikea (med Ingvar Kamprad), H&M och Ericsson fram, men också firmor som eleverna i högstadiet kanske inte känner som *svenska* företag: Lindex, Stadium, Indiska, Biltema, Hemtex, Peak Performance, Ellos, Rowells och Halens. I fråga om kända produkter kommer Dalahästen fyra gånger fram, Kalles kaviar och Polkagrisar två gånger. Andra produkter som Morakniv, Lätta-margarin, Arla-mjolk, Volvo, Marabou, Wasa, Ahlgren, Blå Band, Abba, Ekström nämns bara en gång. I kapitlet 2.2 *Kulturella stereotyper och*

fördomar nämns Volvo också av Britton (2006) som en typisk, svensk stereotypi. När det gäller detaljhandel kommer en närbutik och stora varuhusnamn som Åhléns, Gallerian och NK fram.

”Det finns cirka 4000 svenska affärer ute i världen, t.ex. Ikea, H&M, Lindex och Biltema.” (Pr2: 71.)

”IKEA grundades av Ingvar Kamprad år 1943.” (Pr2: 49.)

Teknik

När det gäller uppfinningar nämns bara Lars Magnus Ericsson som uppfann telefonluren. Kollektivtrafik behandlas mångsidigt: man reser med tåg, flyg och metro och det nämns också ”Sverige-båtar”. Det intressanta är att man inte alls reser med bil, motorcykel eller cykel i texterna, utan alltid använder allmänna samfärdsmedel. I *4 Svensk kultur* nämner Britton (2006) vikten av teknologi för det svenska folket och också i *Premiär* när det gäller användning av informationsteknik och teknologi kommer det klart fram att man använder datorn och mobiltelefonen väldigt mycket för att hålla kontakt med andra människor. Det här temat behandlas i samband med kategori *7 Umgänge*.

”Det här är Åkeshovs tunnelbanestation. Santeri ska åka tunnelbana för första gången i sitt liv.” (Pr2: 59.)

Historia

Personer som nämns som viktiga i den svenska historien är Carl von Linné och Erik av Pommern. Ytterligare nämns i förbigående följande historiska företeelser:

”Slottet Tre kronor brann år 1697.” (Pr2: 19.)

”Redan på medeltiden hade man karnevaler med dans och maskerad.” (Pr1:68.)

”Vi har en lång gemensam historia.” (Pr3: 19.)

”Under andra världskriget (1939–1945) skickades 70 000 barn i åldrarna 1-14 år till Sverige.” (Pr3: 50.)

Negativa företeelser i samhället

Det finns bara två satser som handlar om negativa fenomen i samhället:

”Vi har ett bra skolsystem i Sverige. Tyvärr upptäcks barn med särskilda svårigheter lite för sent och därför får de inte sån hjälp som de behöver.” (Pr3: 64.)

”Däremot tycker jag att vi är dåliga på att ta hand om invandrare.” (Pr3: 64.)

7 Diskussion och sammanfattning

När det gäller kulturinformation i allmänhet, alltså all information som har att göra med den svenska kulturen, kan man dra den slutsatsen att kulturinformationen mest kommer fram i inforutor i läroböckerna. Den här informationen är naturligtvis explicit. Man kan kategorisera texterna i läroböckerna på följande sätt: texter, inforutor, musikstycken. Den största variationen mellan de olika läroböckerna finns i texterna. Till exempel i *Premiär 1* kan man hitta kulturinformation bara i två texter, medan det i *Premiär 2* finns till och med 32 texter med något slags kulturinformation. När man räknar samman alla texter, inforutor och musikstycken kommer kulturinformationen fram i mindre mån i *Premiär 1* än i de två andra läroböckerna.

Som undersökningsfrågor hade jag vad det är som tas fram och vilka kulturfenomen inte alls kommer fram i läroböckerna. I det föregående kapitlet kan man se vilka fenomen som kommer fram i läroböckerna men vilka är de fenomen som behandlas mycket litet eller inte alls? I fråga om befolkning är det iögonfallande att det inte finns utlänningar i texterna och andra kulturer behandlas inte (med undantag av de nordiska kulturerna) även om Sverige i dag är ett mångkulturellt land. Detta kan ses som en betydande brist i läroböckerna.

Information om historiska företeelser finns det inte heller mycket. Kanske finns det bara litet historisk information därför att författarna har tänkt att det inte intresserar ungdomar i den här åldern. Det finns också bara två satser där man handlar om samhällets negativa fenomen och politik behandlas inte alls. Det är förståeligt att författarna inte vill presentera de negativa sidorna av

Sverige. Det är ju syftet att få eleverna att ställa sig positivt till Sverige och svenska språket eftersom det stöder inläring. Ur den här synvinkeln är materialet som bjuds i böckerna inte neutralt men måste ju inte heller vara. Man har alltså också fått svaren på undersökningsfrågan om materialet i läroböckerna är neutralt.

En undersökningsfråga var vad man framhäver i lärobokstexterna. I många texter i *Premiär* gör huvudpersonerna läxor (eller talar om att göra läxor) på fritiden. Ordet läxor upprepas alltså åtskilliga gånger. Kanske är detta ett medvetet val av författarna för att betona hur viktigt det är att göra läxorna.

Betoning av staden Stockholm kommer också klart fram. Stockholm är den stad som kommer tydligt mest fram i läroböckerna och även om texten inte handlar om Stockholm kommer namnet på staden ofta fram. Är det ett medvetet val av författarna kan man fråga sig. Varför vill man ge en enstaka stad en så dominant ställning? Stockholm är ju huvudstaden men Stockholm är inte Sverige. Å ena sidan blir resultatet att den bild som eleverna får om landet som helhet på basis av de tre läroböckerna är mycket ensidig och begränsad. Å andra sidan presenteras Stockholm som en mycket intressant och spännande stad och detta kan väcka intresset och motivera att ta reda på vad som står i texten.

Betoningen av popmusik kommer också klart fram. Det kan naturligtvis tänkas vara ett medvetet beslut av författarna eftersom popmusiken ju är den musikgenre som mest intresserar ungdomar i högstadietiden. Det är ändå diskutabelt om man kan göra val på basis av mottagargruppens intresse när det gäller hur man vill presentera den svenska kulturen. Det kan ju leda till en falsk kulturbild och feltolkningar.

I fråga om kända produkter kommer Dalahästen mest fram. Det kan man bara undra varför författarna har valt just Dalahästen att uppträda i en så iögonfallande position. När allt kommer omkring kan det naturligtvis också vara en ren slump.

Som syfte nämnde jag tidigare att undersöka om tidsbilden kommer fram i läroböckerna. I fråga om massmedia, teknik och fritid är det intressant att ingen text talar om att man hör på radio och man ser heller inte någon bild med radio. Däremot kan man se åtskilliga bilder på datorer som alltså också används för att förmedla och skaffa information. Ett fenomen av idag kan alltså vara att datorn (tillsammans med TV) i någon mån har ersatt radion.

Kategorin *Umgänge* visar också en tidsbild. Umgången mellan individerna händer mycket ofta via telefon (egentligen mobil), dator och olika slags skrivna meddelanden. Man får till och med det intryck som om man pratar med varandra mera genom förmedling av olika elektroniska medel än ansikte mot ansikte. Det här tydliga fenomenet i läroböckerna kan tolkas att berätta någonting om sociala relationer av idag. Man chattar eller skriver e-post på datorn och talar i mobilen eller skriver sms men man träffas eller tillbringar inte tid med varandra.

En undersökningsfråga var om man idealiserar eller kritiserar någonting i lärobokstexterna. När det gäller trafikmedel är det intressant att man inte alls reser med bil, motorcykel eller cykel i texterna utan alltid använder allmänna samfärdsmedel. Det är svårt att säga om detta är ett medvetet val och man tar ställning till miljöfrågan. I en text påstås det också att ”svenskar är väldigt miljömedvetna” och detta stödjer den tolkningen att författarna verkligen idealiserar vikten av naturskydd. Miljöfrågorna tas också fram på många andra ställen i läroböckerna men inte i samband med just Sverige eller den svenska kulturen. Det som kritiseras i texterna är det svenska skolsystemet (i fråga om inlärningsvårigheter) och svenskarnas attityder mot utlänningar.

”Kan det påstås att böckerna stödjer syften i läroplanen?” var en av undersökningsfrågorna. I fråga om betjäningssituationer och vägledning behandlas de här temana bara i en text. Att köpa biljett, handla i affär och fråga vägen är mycket viktiga händelser att kunna handla i på främmande språk. I läroplanen står det som syfte att eleverna borde kunna kommunicera med representanter för den svenska kulturen i vardagliga situationer på ett sätt som är naturligt för den svenskspråkiga kulturen. Om man lär sig hur man köper biljett på stationen, tidning på kiosken eller frågar vägen bara en gång under en tre års period i högstadiet är det diskutabelt om man kommer ihåg reglerna och uttrycken när de verkligen behövs i en autentisk situation.

I *Premiär 2* är Nyköping och Idensalmi vänorter och har vänskolorna vilket kan räknas som internationellt samarbete. Detta kan tolkas så att både Sverige och Finland lägger vikt på internationellt samarbete för de främjar samarbete mellan elever från olika länder redan i skolan och på så sätt försöker uppfostra internationella medborgare. I läroplanen står att eleverna borde förstå betydelsen av det nordiska samarbetet och kanske därför blir Pohjola-Norden också omnämnt.

I läroplanen för svenska som B-språk i finska högstudier upptas bl.a. följande punkter som gäller kulturkunskaper: eleven har baskunskaper om finska och svenska kulturer, livsformer och

levnadsstilar och deras olikheter och likheter och han känner till de finsk- och svenskspråkiga invånarnas uttryckssätt (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004: 123–124). Det är svårt att dra klara slutsatser om de här syftena kan uppnås genom att använda *Premiär*-läroboksserien. I alla fall måste konstateras att i *Premiär* presenteras den svenska kulturen mycket mångsidigt. Den här slutsatsen har jag dragit på basis av min kategoriindelning: den klassificeringsmodell som jag använt behandlar kulturbegreppet mycket mångsidigt och i *Premiär*-läroböckerna kan man finna kulturföreteelser i fast alla kategorierna av modellen.

Det har varit intressant att arbeta med ett sådant tema som kultur. Som lärare har det också varit intressant att bekanta sig med en ny läroboksserie. Först nu förstår jag riktigt hur omfattande begrepp kultur är. Kultur är inte bara teater, musik och konst även om den här alltför snäva definitionen ofta gäller i allmänt språkbruk.

Att de finska och svenska kulturerna är mycket likadana har förorsakat några små problem i utförandet av undersökningen. Man måste vara extra noggrann när man försöker finna kulturella drag i undersökningsmaterialet. Man lägger inte lätt märke till några företeelser som är liknande i Finland och i Sverige. Om man hade till exempel afrikansk kultur som jämförelse skulle uppgiften säkert vara lättare. I en sådan här undersökning är det ändå mycket viktigt att registrera också alla små detaljer för att kunna dra korrekta slutsatser. Eftersom undersökningsmaterialet är knappt kan också mycket små slarvfel förorsaka feltolkningar och felaktiga resultat.

Primärlitteratur

Ihalainen, Karin m.fl. (2006). *Premiär Textbok 1*. Helsingfors: Otava.

Ihalainen, Karin m.fl. (2008). *Premiär Textbok 2*. Helsingfors: Otava.

Ihalainen, Karin m.fl. (2009). *Premiär Textbok 3*. Helsingfors: Otava.

Sekundärlitteratur

Allport, Gordon W. (1986). *The Nature of Prejudice*. Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.

- Arnstberg, Karl-Olov (red) (1993). *Kultur, kultur och kultur. Perspektiv på kulturmöten i Sverige*. Stockholm.
- Battail, Jean-Francois (1990). Vad är nordisk kultur? I: *Trettondagsseminarium "Kulturkompetens – en nyckel till 90-talets svenskundervisning"*. Nordiska språk- och informationscentret. Rapport 29. Helsingfors, s. 24–34.
- Beckman, Svante (2003). Hur stor är kulturproduktion? I: Sörlin, Sverker (red). *Kulturen i kunskapssamhället. Om kultursektorns tillväxt och kulturpolitikens utmaningar*. Falun: Bokförlaget Nya Doxa, s. 39–58.
- Berger, Arthur Asa (1999). *Kulturstudier. Nyckelbegrepp för nybörjare*. Lund: Studentlitteratur.
- Britton, Claes (2006). *Sverige och svenskarna*. Stockholm: Svenska institutet.
- Brown, Rupert (1995). *Prejudice – its Social Psychology*. Oxford: Blackwell Publishers Inc.
- Daun, Åke (1989). *Svensk mentalitet. Ett jämförande perspektiv*. Kristianstad: Raben&Sjögren.
- Ekwall, Anita & Karlsson, Svenolof (1999). *Mötet. En bok om kulturskillnader och ledarskap*. Vasa: Storkamp Media.
- Furberg, Mats (1982). *Säga, förstå, tolka. Till yttrandets och textens problem*. Stockholm: Doxa.
- Illman, Ruth (2000). *Kultur i allmänhet. Stereotypin som verktyg i kulturmötet*. Avhandling pro gradu. Humanistiska fakulteten. Åbo.
- Jern, Åsa (1988). Det visuella språket i undervisningen. I: *Trettondagsseminarium "Kultur i svenskundervisningen"*. Nordiska språk- och informationscentret. Rapport 29. Helsingfors, s. 41–51.
- Karjala, Kalle (2003) *Neulanreiästä panoramaksi. Ruotsin kulttuurikuvan ainekset eräissä keskikoulun ja B-ruotsin vuosina 1961–2002 painetuissa oppikirjoissa*. Doktorsavhandling. Jyväskylän yliopisto.
- Kuada, John & Gullestrup Hans (1997). *Cultural categories and profiles. A framework for studying individual's behaviour in organisations*. Tartu.
- Lehtonen, Jaakko (1990). *Kultur, språk och kommunikation*. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 5/1990. Jyväskylä.
- Norstedts Svensk ordbok* (1999). 3. uppl.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004* (2004). Opetushallitus.
- Scheiter, Robert J. (1997). *The New Catholicity. Theology between the Global and the Local*. New York: Orbis Books.
- Swahn, Jan-Öjvind m.fl. (2000). *Folk i fest- traditioner i Norden*. Stockholm: Föreningen Norden.

Sörlin, Sverker (2003). Kunskapssamhället och kulturen. I: Sörlin, Sverker (red). *Kulturen i kunskapssamhället. Om kultursektorns tillväxt och kulturpolitikens utmaningar*. Falun: Bokförlaget Nya Doxa, s. 13–38.

Torrkulla, Göran (2002). Om sammanhang, inställning och mening. En filosofisk betraktelse över filosofins andel i människans självförståelse. I: Marander-Eklund, Lena (red). *Kulturell miljö, natursyn och symboliskt landskap – några aspekter på kulturmiljöstudier*. Åbo, s. 11–40.

Wijk-Andersson, Elsie (red) (1991). *Kultur- Text- Språk. Det finns mer i en text än ord*. Uppsala.

Internetkällor:

Internetkälla 1: Linköpings universitet, presentation: <http://www.isak.liu.se/temaq/sb>. (1.4.09)

Internetkälla 2: Wikipedia den fria encyklopedin: http://sv.wikipedia.org/wiki/%C3%85ke_Daun: (1.4.09)

Internetkälla 3: Wikipedia den fria encyklopedin: http://sv.wikipedia.org/wiki/Karl-Olov_Arnstberg (1.4.09)

Internetkälla 4: Holt, Kristoffer (rapportör), Kylhammar, Martin & Battail, Jean-François (initiativtagare). *Hur nordiskt är Baltikum? och Svensk kultur sedd utifrån*. Rapporter från Stockholms två första skandinavistsymposier. <http://www.kylhammar.eu/UserFiles/File/Pdf/Stockholms%20skandinavistsymposier.pdf> (1.11.08)

Internetkälla 5: Talarforum, Anita Ekwall: <http://www.talarforum.se/talare/presentation/anita.ekwall/196/55/anita.ekwall.html>: (1.4.09)

Internetkälla 6: BrittonBritton: <http://www.brittonbritton.se/om/> (1.4.09)

Internetkälla 7: Otava; Oppimateriaalit; Premiär: http://www.otava.fi/oppimateriaalit/oppimateriaali_sarjat/premiar/fi_FI/etusivu/ (2.1.09)

Internetkälla 8: Otava; Oppimateriaalit; Oppilaan materiaali: http://www.otava.fi/oppimateriaalit/oppimateriaali_sarjat/premiar/fi_FI/oppikirjat/ (2.1.09)

Internetkälla 9: Wikipedia den fria encyklopedin: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Explicit> (10.3.09)

Ahmadi, Ahmad, Adu-Gyan, Kems, Omanovic, Verdán & Widell, Gill (1999). *Om (stereo)typifieringars (ir)rationalitet*. Helsingfors: Paper for the Nordic Conference of Business Studies. <http://www.nfek99.shh.fi> (16.8.1999)

Bilagor:

Kategoriindelning: kulturföreteelser

1 Befolkning

1.1 Individ: egenskaper t.ex. ålder, kön, boplatz (stad/land), utbildning/yrke, hälsa, civilstånd (gift/sambo/ensamstående/skild), hårfärg, slank/tjock, klädsel (skick, renlighet, snygghet, trendighet), förmögenhet, tankevärld och värderingar t.ex. religiositet, politiskt synsätt, karaktär (individuella vanor, uppförande), förhållande till natur

1.2 Fritid

1.2.1 Hobbyer: t.ex. att gå på bio, litterära hobbyer som skrivning och läsning, olika klubbar, konst, husdjur, olika sportgrenar, att lyssna på musik, att spela något instrument, att dansa, att titta på TV, vandring

1.2.2 Semestrar: t.ex. att resa i hemland och utomlands

(1.3 Offentliga personer)

1.4 Familj

1.5 Hem

1.6 Immigration

2 Samhälle

2.1 Symboler och baskunskaper: t.ex. kungafamiljen, flaggan, nationalsången, nationaldagen, folkdräkten, valutan, invånarna, statsskicket, språket

2.2 Tideräkning: t.ex. kalender, tidtabeller

2.3 Politik: t.ex. inrikes- och utrikespolitik, riksdag, partier, lagstiftning, val, ämbetsmän

2.4 Samhälleliga institutioner: t.ex. skola, rättsväsen, räddningsväsen, polis, försvar, hälsovård, apotek, post

2.5 Massmedia: TV, radio, tidningar

3 Land

3.1 Geografi: geografiskt läge, landskap, län, städer, byar, sjöar, fjäll, berg

3.2 Klimat i olika delar av landet; väderlek; årstider

3.3 Natur och vegetation

3.4 Vilddjur: t.ex. björn, varg, älg, fåglar, fiskar

3.5 Sevärdheter: t.ex. djurgård, nöjespark, museum, utställning, kända byggnader

4 Konst

4.1 Litteratur

4.2 Bildkonst, design, (arkitektur)

4.3 Musik

4.4 Film, teater

5 Traditioner

5.1 Fester

5.2 Mat och dryck: t.ex. maträtter, livsmedel (köttbullar, korv, gravad fisk, surströmming, mjölkprodukter, knäckebröd), drycker (snapskultur, öl, vodka, glögg, kaffe, te, choklad)

6 Tävlingsidrott

7 Umgänge

7.1 Umgänge mellan individer

7.1.1 Betjäningssituationer: t.ex. att resa, köpa biljetter, använda taxi, övernatta i hotell, handla

7.1.2 Vägledning

7.2 Umgänge med familjen

7.3 Internationell samarbete

8 Livsåskådning

8.1 Kristendom: Bibeln; fester (jul, Lucia, Påsk, midsommar, fasta); kyrka

8.2 Andra religioner: t.ex. islam, judendom

8.3 Vidskepelse, mytologi

9 Näringsliv

9.1 Ekonomi: t.ex. bank, prisnivå

9.2 Näringsgrenar: industri, handel, tjänstesektor, lantbruk, fiskeri

9.3 Svenska företag: t.ex. kända företag, import, export

9.4 Kända produkter: t.ex. bilmärken, mobiltelefon, polkagris, souvenirer som Dalahäst

9.5 Detaljhandel: t.ex. närbutik, kiosk, varuhus, näthandel

9.6 Arbetsmarknad: t.ex. regler i arbetsliv, lönnivå

10 Teknik

10.1 Trafikmedel (privat bruk): t.ex. privatbil, cykel, båt, moped, motorcykel

10.2 Kollektivtrafik: t.ex. tåg, båt, färja, flygplan, tunnelbana, buss, taxi, spårvagn

10.3 Uppfinningar: t.ex. dynamit, telefon

(10.4 Användning av informationsteknik och teknologi)

11 Historia

12 Negativa företeelser i samhället

